

1945. susreće sa Staljinom u Moskvi gdje se prilično razočarava moskovskom zbiljom, ali idalje vjeruje u Staljinovu karizmu, Tito navlači sumnju da bi Hebrang svoj partijski utjecaj mogao staviti u službu Sovjetskog Saveza. Titova sumnja kulminira u svibnju 1948., kad zapovijeda uhićenje Andrije Hebranga. Andrija Hebrang postaje žrtva, potvrđujući pravilo kako revolucija jede svoju vlastitu djecu. Skovana mu je imaginarna optužba da je za vrijeme zatočenja 1942. pristao na suradnju s ustaškom nadzornom službom kao agent krtica. On se suprotstavljao svim istražnim insinuacijama. Umorstvo Andrije Hebranga-Sremca u zatvoru još uvijek u mnogim aspektima ostaje tajanstveno. Ono se najvjerojatnije zbilo u lipnju 1949. godine, ali tijelo nije predano obitelji i do danas se ne zna gdje počiva.

U bivšoj državi mogla se čuti samo politička laž o Andriji Hebrangu. Dijalektika povijesti bila je takva da se politički zločin nad njim pretvorio u njegovu moralnu pobjedu. Sabor Republike Hrvatske 1990. u *Deklaraciji o uhićenju i umorstvu Andrije Hebranga* proglasio ga je »nevinom žrtvom komunističke represije«.

Knjiga Nade Kisić-Kolanović *Andrija Hebrang. Iluzije i otrežnjenja* sadrži bogat znanstveni aparat od 128 bilješki, a ophodjenje s knjigom olakšavaju i dijelovi *Epilog, Životopisne naznake*, fotografije iz Hebrangova života, sažetak na hrvatskom i engleskom jeziku, bibliografija raščlanjena prema knjigama i člancima, popis arhivskih izvora i registar sudionika povijesnih događaja koji se spominju u tekstu i bilješkama. Čitanje knjige dalo bi našoj javnosti prvi put znanstvenu procjenu života i rada Andrije Hebranga, a time i njegove uloge u političkoj povijesti hrvatskoga naroda.

Petar Cvekan

VLATKO PAVLETIĆ, NIKŠA STANČIĆ, MILAN MOGUŠ, Hrvatski jezik u Hrvatskom saboru / The Croatian Language in the Croatian Parliament; prijevod na engleski Lelija Soćanac, Zagreb, Narodne novine i Dom i svijet, 1997., 100 str.

Obilježavajući 150. godišnjicu hrvatskoga jezika u Saboru, nakladnici »Narodne novine« i »Dom i svijet« tiskali su dvojezičnu hrvatsko-englesku knjigu *Hrvatski jezik u Hrvatskom saboru* trojice autora, Vlatka Pavletića, Nikše Stančića i Milana Moguša.

Knjiga se sastoji od tri dijela – uvodni dio *Hrvatski jezik u Hrvatskom saboru* predstavlja Vlatko Pavletić, središnji dio *Hrvatski jezik u povijesti Hrvatskoga naroda* rad je Nikše Stančića, a treći dio *O uvođenju hrvatskoga jezika na visoko učilište u Hrvatskoj i u Hrvatski sabor* Milana Moguša.

Osim spomena o hrvatskom jeziku i njegovoj povijesti, knjiga nam nudi kratki prikaz povijesti hrvatske državno-pravne tradicije, hrvatskih knezova, kraljeva, banova i nositelja državnog suvereniteta – Hrvatskoga sabora.

Otvarajući knjigu, saznajemo od akademika Pavletića, sadašnjeg predsjednika Sabora, da je prvo zasjedanje Sabora održano još potkraj 13. stoljeća, 1273. godine u Zagrebu, za što postoji potvrda u sačuvanom fragmentu zapispisnika, koji je na latinskom. Od toga zapispisnika potječu dokazi o uraslosti latinskoga jezika u hrvatsku povijest i u povijest Hrvatskoga sabora. Latinski, upotrebljavan u znanosti i u uprav., dugo je bio najbolja obrana od posvudašnje germanizacije i madarizacije, što je imalo posljedica i u

rashrvaćivanju hrvatske inteligencije. Narod, tada nacionalno neprobuđen, cijelo je to vrijeme koristio hrvatski samo u neposrednoj komunikaciji.

Kako dalje akademik Pavletić bilježi u *Hrvatskom jeziku u Hrvatskom saboru*, na početku 19. stoljeća hrvatska je inteligencija počela pisati na hrvatskom i prenositi s koljena na koljeno izvorne hrvatske riječi. Osim probuđivanja hrvatske nacionalne svijesti, željelo se postići da se novi naraštaji obrazuju upravo na jeziku kojim se govori i koji svi poznaju. U to vrijeme se do potrebnih znanja moglo doći samo na stranim jezicima, na čije ovladavanje se moralo trošiti pola životnog vijeka, umjesto da se znanja primaju odmah na hrvatskom.

Povjesnik Stančić uvodi nas u srednjovjekovnu hrvatsku državu i njezine skupštine koje su se oblikovale kao trajna institucija – sabor, tada Hrvatski i Slavonski. Bilo je to doba kada je i u Engleskoj saziv Opće skupštine 1263. godine, u vrijeme Henrika III., označio početak europskog parlamentarizma.

Sabori su do 15. stoljeća postupno dobili opseg nadležnosti kao nositelji staleške ustavnosti, a što je osobito zanimljivo, naglašava povjesnik Stančić, Sabori su odlučivali o upravi zemlje, o obrani i porezima te su donosili zakone o tim poslovima. Bili su, dakle, zakonodavno tijelo za Hrvatsku i Slavoniju, istodobno su imali sudska vlast, dok su na nekim područjima djelovali i kao izvršno tijelo. Hrvatski i Slavonski sabor zasjedali su odvojeno sve do 1558. godine, od kada postoji jedinstveni Hrvatski sabor.

U svom povijesnom pregledu Hrvatskoga sabora povjesnik nas upoznaje i s izborom Habsburgovaca za hrvatske kraljeve. Taj je čin prema njegovom mišljenju uveo Hrvatsku u krug srednjoeuropskih zemalja.

Stančić piše i o osmanlijskim osvajanjima, Zrinsko-frankopanskoj zavjeri, Pragmatičkoj sankciji. On daje prikaz Hrvatskoga narodnog preporoda i tadašnjega Sabora, u kojemu su na svu jače mađarske pritiske da se u hrvatske škole uvede mađarski, ali ne samo kao obvezatni jezik, nego i kao nastavni, Hrvati odgovorili – hrvatski. Prvi spomenuti govor je onaj potkapetana Juraja Rukavine iz 1832. godine. Ipak u povijest ulazi datum 2. svibnja 1843., kada je Ivan Kukuljević Sakcinski održao govor na hrvatskom u obranu hrvatskoga jezika. Kukuljevićev je istup bio presudan da je već 18. listopada 1847. podnesen prijedlog o proglašavanju hrvatskoga jezika službenim, a 23. listopada taj je prijedlog izglasan u Saboru i unesen u zapisnik kao zaključak. Sabor Kraljevine Dalmatinske, Hrvatske i Slavonije povijesni je zaključak o hrvatskom jeziku potvrdio na zasjedanju u lipnju i srpnju 1848., prigodom ustoličenja Josipa Jelačića na mjesto bana.

O uvođenju hrvatskoga jezika na visoko učilište u Hrvatskoj, koje su isusovci otvorili još 1622. godine kako bi na njemu održali tečaj iz kolegija *mudrosljublje*, piše akademik Milan Moguš. Godine 1699. taj kolegij je privilegijem kralja Leopolda I. dobio sva prava sveučilišta koje je često nazivano Zagrebačka akademija. Moguš navodi da je u Zagrebačkoj akademiji nastupno predavanje na hrvatskom jeziku održao doktor filozofije Matija Smodek 6. studenoga 1832. pod naslovom *Blagorečje pri početku naučaja materinskoga jezika*.

Knjiga *Hrvatski jezik u Hrvatskom saboru* sadrži fotografije mnogih osoba, gradova i spomenika koji su obilježili hrvatsku povijest kao i preslike nekih izvornih dokumenata napisanih na hrvatskom ili latinskom.

Latinski se kao saborski i diplomatski jezik u Hrvatskoj održao dulje nego igdje u svijetu, što je pomoglo da se o Hrvatskoj čita u čitavoj Europi. Danas se to može postići zahvaljujući i ovoj knjizi koja je tiskana na hrvatskom i »modernom latinskom« – engleskom. Stoga se *Hrvatski jezik u Hrvatskom saboru*, autora Pavletića, Stančića i Moguša, toplo preporučuje čitateljstvu kao dobrodošlo vrelo u upoznavanju s bogatom hrvatskom poviješću.

Zatvarajući knjigu možemo se nakon usporednog čitanja na engleskom i hrvatskom osvjedočiti u bogatstvo i ljepotu hrvatskoga jezika. To nam dodatno predočavaju i riječi Antuna Gustava Matoša na kraju knjige: »Hrvatski jezik je proizvod odnošaja

Hrvata prama Hrvatskoj, prama hrvatskoj prirodi, prama polju, gori, šumi i zraku, prama našim cvjetićima i našim tihim planetima, što 'kolo vode' kod Preradovića, i zato naš jezik ima sve posebne boje, zvukove, oblike i osobine naše zemlje: buran kao snjenska bura, mekan kao dvojnice, zanijet kao procvjetala grana ružmarina, tužan kao kraška pustolina, veselo kao tambura i dubok kao mrak naših šuma i tragika našeg mora. Samo lijepa naša domovina mogaše stvoriti ljepotu divnog našeg jezika, divotu naših riječi krasnih kao naši otoci, 'lijepi vrti morem plivajući'.

Petar Cvekan

IVAN JELIĆ, Krvavi bošnjački izbori 22. svibnja 1897., Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje i Općinsko poglavarstvo Bošnjaci, Slavonski Brod – Bošnjaci, 1997., 96 str.

Točno prije stotinu godina dogodilo se veliko krvoproliće u Bošnjacima tijekom izbora za Hrvatski sabor. Tadašnji oporbeni političari uspoređivali su taj tragični događaj s pokoljem Armenaca u Maloj Aziji, nastojeći pokazati široj javnosti kako se odnosi mađarska vlast prema Hrvatima. Istodobno, Bošnjaci su postali simbol otvorenog otpora običnih ljudi protiv nepravde i nasilja, koje je uzelo maha tijekom banovanja Khuena Héderváryja.

U uvodnom dijelu autor je opisao prostor Bošnjaka na temelju njegova povijesnog razvoja, gospodarsko-demografskih karakteristika, nacionalne strukture i političko-stranačkih čimbenika. Tomu je pridodao i pregled obilježja vladavine bana Khuena. Posebno poglavlje posvećeno je 1897. godini, godini izbora za Hrvatski sabor. Autor je naznačio koje su stranke sudjelovale na tim izborima, da bi odmah zatim naznačio zbog čega je oporba, to jest koalicija Neodvisne narodne stranke i Stranke prava, ostvarila zapažene rezultate. Prije svega, Jelić misli da su okretanje pozornosti prema selu i agresivnija izborna kampanja doveli do pozitivnih rezultata oporbe. Osim toga, uočava i važnu ulogu svećenstva, koje se otvoreno priklonilo oporbnoj strani. S druge strane, istaknuta je bit khuenovskog sustava koji je karakterizirala pacifikacija Banske Hrvatske. Khuenova politika »biča i zobi« istakla se napose u izbornu vrijeme, kada se silom onemogućavala nezavisna misao.

Vrhunac nasilja i protuzakonja dogodio se u Bošnjacima. Premda je u tom kotaru vladajuća Narodna stranka kontinuirano bila na vlasti duži niz godina, pokazalo se da širi slojevi više ne žele trpjeti postojeći sustav. Tamošnje pučanstvo, uglavnom seljačkog porijekla, odlučilo je prekinuti pasivno državne prema vladavini bana Khuena. U poglavlju »Na dan izbora« autor je dočarao izbornu ozračje. Navođenje izvješća režimskih »Narodnih novina« i oporbno-pravaških listova »Hrvatski Branik« i »Posavska Hrvatska« pokazuje kako su dvije suparničke strane na svoj način popratile krvava zbivanja. Bošnjačani, sve u svemu, nisu slušali naredbe kotarskog upravitelja, želeći na svaki način izraziti svoje političko mišljenje. Osam je osoba palo u sukobu s vojskom, a mnogi muškarci i žene bili su ranjeni. Usljedila je dugotrajna istraga pod nadležnošću Kraljevskog sudbenog stola u Osijeku. Pokušaji oporbe da povedu višestranačku parlamentarnu istragu ostali su besplodni. U središtu optužbe našao se bošnjački kapelan Martin Firinger. Uz njega još je 45 osoba bilo osuđeno na kaznu tamnice.